

ла повну публікацію всіх матеріалів, здобутих в Краснокутському кургані, ретельно проаналізувала їх і обґрунтовано визначила історико-хронологічні позиції цієї видатної пам'ятки в колі курганів скіфської аристократії північно-причорноморського Степу.

Визнанням визначних досягнень А.І. Мелюкової в дослідженні давньої історії України і скіфського періоду зокрема було присудження їй в 1994 р. премії «Золотий скіф», заснованої Інститутом археології НАН України та Київською Академією Євробізнесу.

Близькі стосунки пов'язували Анну Іванівну з багатьма українськими вченими, у першу чергу — фундаторами київської школи скіфознавства О.І. Тереножкіним і В.А. Іллінською, а після їх смерті вона підтримувала дружні відносини з низкою співробітників Відділу скіфосарматської археології нашого Інституту.

Завершивши в кінці 60-х рр. розкопки в Україні, А.І. Мелюкова пильно стежила за польовими дослідженнями українських колег, свосчасно відгукуючись на археологічні здобутки, які заслуговували на увагу. Так, Анна Іванівна була одним з перших російських фахівців, які приїхали в 1971 р. на розкопки Товстої Могили — ознайомитися з блискучими знахідками експедиції, керованої Б.М. Мозолевським, поділити радість успіху разом зі своїми колегами.

Анна Іванівна користувалася заслуженою повагою, авторитетом та любов'ю серед археологів України. Вона була уважна й доброзичлива до українських колег. Неодноразово виступала офіційним опонентом низки дисертацій (Ковпаненко Г.Т., Черненко С.В., Яковенко Е.В., Скорого С.А., Моруженко А.О.), рецен-

зентом монографій (Іллінської В.А., Яковенко Е.В., Мозолевського Б.М.). Її авторству належать доброзичливі відгуки в наукових виданнях на монографії київських дослідників.

Останніми роками ми бачилися нечасто. Контакти підтримувалися переважно листуванням. Добре запам'яталася остання зустріч з Анною Іванівною на початку зими 1999 р. в Підмосков'ї на конференції «Скифы Северного Причерноморья в VII—IV вв. до н. э.», присвяченій 100-річчю від дня народження Б.М. Гракова. Анна Іванівна, як завжди, була уважна й турботлива до нас, членів київської делегації, жваво цікавилася не тільки науковими проблемами, а й нашими буденними справами.

Останні листи від Анни Іванівни ми одержали приблизно за півтора місяці до трагічної дати. З притаманною їй делікатністю вона просила «не сердитися за то, что не писала», пояснюючи це поганим самопочуттям, особливо «перед Новым годом». «Поверьте, — писала Анна Іванівна, — что я всегда помню Вас и всегда желаю Вам всего, всего доброго и светлого. Будьте здоровы, благополучны и полны сил и в этом, непростом, высоком 2004 году. Успехов во всех делах горячо желаю! Всегда Ваша А. Мелюкова». Сьогодні ми розуміємо: це було прощання з нами.

Глибоко сумуючи з приводу смерті А.І. Мелюкової, ми, разом із тим, вдячні долі, що вона подарувала нам незабутні зустрічі, спілкування і дружбу з чудовою людиною і насправді Вченим з великої літери.

*С.А. СКОРИЙ,
С.С. БЕССОНОВА,
С.В. ЧЕРНЕНКО*

*Одержано
22.03.2004*

ПАМ'ЯТІ ДМИТРА СЕРГІЙОВИЧА РАЄВСЬКОГО

13 березня 2004 року незадовго до 63-річчя обірвалося життя Д.С. Раєвського. Ця звістка болем відгукнулася в серцях усіх, хто його знав. Дмитро Сергійович був добре знаним у колі археологів та істориків, і не лише скіфілогів і сходознавців, а й у широкому науковому загалі. Ще більше людей знали його заочно і вважали своїм наставником. Його наукові інтереси були багатограничними, і все, що він робив, він робив талановито і з натхненням.

Дмитро Сергійович швидко і впевнено увійшов до великої науки, з перших публікацій і кандидатської дисертації «Этнический и социальный состав населения Неаполя Скифского (по материалам некрополя)» (1971), і до

кінця залишався однією з провідних її фігур. У подальшому Д.С. Раєвський звернувся до тематики історії культури давніх іранців, і відтоді ця галузь, завдяки запропонованим ним методам дослідження, досягла вищого рівня. Коли в 1977 р. була видана перша монографія Д.С. Раєвського «Очерки идеологии скифо-сакских племен», її автору було 36 років. Рукопис він правив у лікарняному ліжку, незважаючи на лікарів, які заборонили йому навіть читати після важкого інфаркту. Як і більшість дітей воєнного часу, він мав не дуже міцне здоров'я. Пізніше він переніс ще кілька серцевих нападів, останній з яких став фатальним.

Д.С. Раєвському, безсумнівно, належить особливе місце у скіфознавстві. Усі його великі роботи стали подіями в науці. У монографії 1977 р. Д.С. Раєвський уперше здійснив ґрунтовну реконструкцію скіфської міфології як системи і частини ідеології іранського світу. Він також обґрунтував методику реконструкції індо-іранської ідеології, простежив походження і запропонував нові оригінальні трактування міфологічних образів і сюжетів. Д.С. Раєвський розвинув основні положення концепції Ж. Дюмезіля (його теорії трифункціональної структури індоєвропейських міфів) щодо скіфського матеріалу, і надалі використовував методи структурно-семіотичного аналізу. Одразу з'явилось міжнародне визнання і багато прибічників нового напрямку у скіфознавстві. Мені особисто вихід цієї монографії, дискусії з Дмитром Сергійовичем, з яким ми були знайомі ще зі студентських років, а також його поради багато в чому допомогли в роботі над кандидатською дисертацією. З ним завжди було легко і цікаво спілкуватися. Приваблювали його доброзичливість, точність і глибина думок, тонка іронічність.

Тоді здавалося, що він уже досягнув найвищого визнання, і можна дещо відпочити, поберегтися. Але він не дуже піклувався про своє здоров'я і ніколи не працював упівсилу. Попереду ще були докторська дисертація, видана у вигляді монографії «Модель мира скифской культуры» (1985 р.), монографія 1992 року у співавторстві з М. Погребовою «Ранние скифы и Ближний Восток», в якій вперше відтворено етнокультурну історію ранньоскіфського світу в цілому, а також чимало великих статей. Читати роботи Дмитра Сергійовича не завжди легко, але завжди це захоплює. Наділений аналітичним складом мислення, він легко осягав внутрішню логіку та структуру явищ і намагався донести її до читачів. Він свідомо надавав полемічності своїм працям, на сторінках яких завжди багато дискусій. Однак при цьому залишався незмінно коректним і уважним до думок своїх опонентів.

Коло його інтересів було широким. Питання етнічної і соціальної історії, історія культури у найширшому розумінні (міфологія, ідеологія, антропоморфне мистецтво, звириний стиль, кам'яні статуї, святинища, зодіакальна символіка), хронологія, природне середовище та ін. І все це були ґрунтовні розробки, які до того ж охоплювали весь ареал давньоіранського світу, який він знав досконало, працюючи багато років в Інституті Сходознавства РАН. Його співавторами були такі відомі вчені, як І.В. Яценко, Л.А. Лелеков, М.М. Погребова, О.В. Антонова, О.В. Переводчикова, В.Я. Петрухін, К.К. Шилік та ін.

Не можна не згадати про дві принципово важливі праці Д.С. Раєвського останнього десятиліття. Одна, видана у 1995 р. («Ранние скифы: среда обитания и ХКТ»), розвиває почату в монографії 1992 р. дискусію відносно закономірностей процесу розселення ранніх скіфів та взаємодії з іншоетнічними суспільствами. Ця праця позначає напрям нової дискусії, зокрема щодо соціального статусу ранніх скіфів у землеробських суспільствах лісостепової зони України. І, зрештою, у 2001 р. було надруковано велику оригінальну працю «Скифский звериный стиль: поэтика и прагматика», якою Дмитро Сергійович цілком слушно пишався. Сутність цієї праці — зіставлення пам'яток скіфського звириного стилю з вербальною творчістю, і на цьому шляху, як зазначає автор, можна наблизитися до розуміння прагматики звириного стилю. Тут доречно нагадати вислів Ю. Лотмана, наведений епіграфом у монографії 1985 року, який відбиває сутність творчого методу Дмитра Сергійовича: «Как всегда в подлинной науке, по этой дороге можно только идти. Дойти до конца нельзя. Но это недостаток только в глазах тех, кто не понимает, что такое знание».

Серед українських археологів є чимало послідовників Д.С. Раєвського. Це, насамперед, Б.М. Мозолевський, В.П. Білозір, Ю.Б. Полідович, автор цих рядків, а також багато інших. Усім запам'яталися його візити до Києва: у середині 1970-х років, коли він доповідав про нові трактування сюжетів скіфської міфології, а також блискуче опонування кандидатської дисертації К.П. Бунятян у 1981 р. Дмитро Сергійович уважно стежив за нашими публікаціями і був обізнаним у справах української археології. Він авжко хворів кілька останніх років, але не припиняв зв'язків з друзями та колегами. Його останній (письмовий) привіт «київским скифам» датований 12 грудня 2003 року.

Ім'я Дмитра Сергійовича Раєвського залишиться серед імен видатних діячів науки, а ті, хто його знав і любив, завжди схилитимуться перед його світлою пам'яттю.

Одержано 06.04.2004 С.С. БЕССОНОВА